



УДК 159.923.2

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ У ПЕРІОД ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Тринчук О.Б., к. психол. н.,
старший викладач кафедри управління персоналом та економіки праці
Одеський національний економічний університет

У статті представлено дослідження динаміки змін мотиваційної сфери випускників вищих навчальних закладів в період формування у них практичних навичок роботи. Виявлені та описані значущі відмінності в особистісній сфері випускників економічного вишу через аналіз показників невротичності, врівноваженості, відкритості, внутрішньої мотивації, зовнішньої позитивної та негативної мотивації, смисложиттєвих орієнтацій.

Ключові слова: мотиваційна сфера, смисложиттєва готовність випускників, рівень невротичності, початок трудової кар'єри, професійне становлення.

В статье представлено исследование динамики изменений мотивационной сферы выпускников вуза в период формирования у них практических навыков работы. Выявлены и описаны значимые различия в личностной сфере выпускников экономического вуза путем анализа показателей невротичности, уравновешенности, открытости, внутренней мотивации, внешней положительной и отрицательной мотивации, смысложизненных ориентаций.

Ключевые слова: мотивационная сфера, смысложизненная готовность выпускников, уровень невротичности, начало трудовой карьеры, профессиональное становление.

Trynchuk O.B. INVESTIGATION OF PERSONAL FEATURES IN MOTIVATIONAL SPHERE OF YOUNG SPECIALISTS DURING THE PERIOD OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT

The article presents investigation of the dynamics of changes in the motivational sphere of graduates from Universities during the period of their practical professional development. Significant differences in the personal field of graduates of higher education are revealed and described due to the analysis of indicators of neuroticism, balance, openness, internal motivation, external positive and negative motivation, meaning of life orientations.

Key words: sphere of motivation, meaningful life readiness of graduates, level of neurosis, beginning of a career, professional development.

Постановка проблеми. Мотиваційна сфера є однією із визначальних у формуванні особистості. Особливого значення вона набуває в опануванні тієї чи іншої професії, оскільки успішне формування особистості і діяльності майбутніх фахівців базується на їх психологічній готовності. Психологічні аспекти спрямованості випускників економічного вишу до свого розвитку у професійній діяльності характеризуються динамікою змін в мотиваційній сфері особистості, формуванням в неї професійно значимих установок, зміною смислової структури світосприйняття. Наше дослідження стосується аналізу змін у мотиваційній складовій готовності випускників економічного вишу до трудової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення особистості майбутніх економістів у психологічній науці представлено поодинокими дослідженнями українських вчених, які не відображають усього різноманіття проблем та складнощів, які виникають у представників даного напрямку (Д.І. Дзінчук, Л.М. Жураковська,

Є.А. Іванченко, В.О. Козаков, Е.О. Остапенко, Т.Б. Поясок, Н.М. Перевознюк, та ін.). Дослідження частково торкаються проблеми їх мотиваційно-ціннісної сфери, що не дозволяє створити повне уявлення про внутрішню структуру або модель цього конструкту в контексті особливостей підготовки майбутніх економістів.

У психології під мотиваційною сферою особистості традиційно розуміють усю наявну у цієї людини сукупність мотиваційних утворень: диспозицій (мотивів), потреб і цілей, атитюдів, поведінкових патернів, інтересів та інших мотиваційних чинників [1; 2; 3].

Сьогодні в науці мотивація як психічне явище трактується по-різному:

- як сукупна система процесів, що відповідають за спонуку й діяльність (В. К. Вілюнас [4]);
- сукупність мотивів (К. К. Платонов [5]);
- спонукання, що викликає активність організму і визначає її спрямованість (В.І. Войтко [6]);
- як поняття, що описує динаміку взаємодії безлічі чинників в конкретній взає-

модії людини з середовищем, включаючи досвід цілого покоління (Х. Хекхаузен [7]); – як предмет задоволення потреби (О. М. Леонт'єв [8]).

За І.С. Ковальчук [9], ядром мотиваційної сфери особистості та, водночас, джерелом її активності, виступають потреби, оскільки мотиви виступають внаслідок усвідомлення людиною своїх потреб, які, у свою чергу, зумовлюють індивідуальні особливості суб'єкта діяльності.

Аналіз досліджень засвідчує дискусійний характер цієї проблеми, зокрема, використання наукових парадигм, тотожних за змістом з поняттями «мотив» та «ціннісні орієнтації», а подекуди й протилежних: сукупність мотивів (К.К. Платонов); мотиваційний комплекс (К. Замфір); психічна регуляція конкретної діяльності (М. Ш. Магомед-Емінов); особистісний смисл (О.М. Леонт'єв); ставлення (В. М. М'ясищев); внутрішня позиція особистості (Л. І. Божович); смислові цінності (Б. С. Братусь) та ін.

Метою нашого дослідження є вивчення динаміки особливостей мотиваційної сфери та смисложиттєвої готовності випускників економічного вишу на різних етапах професійного становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричну вибірку склали 32 особи у віці 20-25 років, з них 29 жінок та 3 чоло-

віка, економісти за фахом з досвідом роботи від 1-го до 3-х років та старшокурсники, студенти останнього року навчання у магистратурі Одеського національного економічного університету.

Дослідження індивідуально-психологічних особливостей молодих фахівців на початковому рубежі професійної діяльності і через три роки роботи за фахом відбувалося за допомогою Фрайбурзького особистісного опитувальника. Було виявлено статистично значущі відмінності між групами молодих фахівців за показниками невротичності, врівноваженості та відкритості (таблиця 1).

Фахівці, які проробили від 1-го до 3-х років за фахом виявили більш високий рівень невротичності, ніж старшокурсники ($M=6,710$ та $M=5,760$ відповідно). За значеннями стандартного відхилення спостерігалися тенденція до більш визначеного рівню оцінки нервового стану ($SD=1,348$) у фахівців, проте вибірка старшокурсників визначала різноманітність оцінки власного рівню невротичності ($SD=1,689$). Саме рівень невротичності визначає риси тривожності та збудливості у фахівців, що пояснюється активною фазою професійного становлення, прагненням реалізувати свої теоретичні знання та свій особистий потенціал, а також і страхом та невизначеністю перед сучасним світом матеріаль-

Таблиця 1

Описові характеристики показників дослідження особистісних властивостей молодих фахівців на початковому рубежі професійної діяльності та через три роки роботи за фахом:

Показники	M		SD		F	p
	Старшокурсники	фахівці	Старшокурсники	фахівці		
Невротичність	5,760	6,710	1,689	1,348	12,606	0,001
Спонтанна агресія	5,390	5,630	2,202	2,042	0,430	0,513
Депресивність	5,790	5,390	1,817	1,841	1,563	0,213
Дратівливість	6,670	7,080	1,305	1,135	3,651	0,058
Товариськість	5,740	6,340	2,454	2,225	2,116	0,148
Врівноваженість	5,740	4,470	1,815	1,956	15,081	0,001
Реактивна агресивність	6,300	6,680	1,764	1,277	1,937	0,166
Сором'язливість	6,100	5,530	2,285	1,753	2,515	0,115
Відкритість	7,560	6,630	1,315	1,550	13,855	0,001
Екстраверсія-Інтроверсія	5,890	5,450	1,885	1,554	2,052	0,154
Емоційна лабільність	5,610	5,760	1,836	1,637	0,223	0,637
Маскулінність-Фемінінність	4,740	4,390	2,289	1,805	0,966	0,328

Примітка: напівжирним шрифтом виділені статистично значущі відмінності ($p \leq 0,05$); M - середнє арифметичне відхилення; SD - стандартне відхилення; F-критерій Фішера; p – p-рівень статистичної значущості.



них та соціальних досягнень. Відтак, на думку Е. Еріксона, перебування у вищому навчальному закладі є «законодавчо закріпленою відстрочкою» у прийнятті людиною ролі дорослого, яку він в контексті формування ціннісної системи називає «психосоціальним мораторієм» [10]. Натомість, старшокурсники ще знаходяться у просторі тільки своєї уяви про професію, отримання перших професійних навичок.

Наступним показником відмінності груп виступає показник врівноваженості. Група старшокурсників за результатами дослідження виявила більший рівень рівноваги ($M=5,740$), а ніж фахівці ($M=4,470$), до того ж значення стандартного відхилення мали у них більш гомогенний характер оцінок ($SD=1,815$), ніж у фахівців ($SD=1,956$). Старшокурсники визначали менший рівень внутрішньої напруженості, були задоволені собою та власними успіхами, близьким закінченням навчання, великими планами на майбутні досягнення в професії, відповідності певному рівню соціальних прагнень та досягнень. Характер розподілу оцінок старшокурсників був більш гомогенний ($SD=1,315$), аніж у фахівців ($SD=1,550$), що підкреслювало факт відповідності достовірної оцінки власних рис особистості.

За дослідженням рівню онтогенетичної рефлексії між двома групами не було ви-

явлено статистично значущих відмінностей (таблиця 2). Проте, слід зазначити, що обидві групи досліджуваних виявляють здатність до аналізу помилок у минулому, оцінки діяльності, що мала успіх або, навпаки, зазнала поразки. Але іноді перебільшення власних помилок та критичності ставлення до них призводить до побоювання у реалізації поставленої мети та досягненні успіхів.

Ставлення до навчання як до засобу досягнення професійних цілей утворює мотиваційну сферу професійної діяльності. На думку А.О. Реана та Я.Л. Коломінського, структура мотивації багатозначна за змістом і різним формам [11]. Поступово набуваючи досвід роботи, старшокурсники хочуть (або не хочуть) набувати нові знання і отримувати задоволення від самого процесу пізнання (пізнавальні мотиви); фахівці бажають мати більш високий заробіток (прагматичні мотиви); обидві групи можуть принести користь суспільству (широкі соціальні мотиви); утвердити себе і зайняти в майбутньому певне положення в суспільстві в цілому і в певному найближчому соціальному оточенні (мотиви соціального та особистісного престижу). Теоретичною основою вивчення мотивації професійної діяльності виступила концепція про внутрішню і зовнішню мотивації (А.О. Реан, Я.Л. Коломінський [11]).

Таблиця 2

Описові характеристики дослідження онтогенетичної рефлексії молодих фахівців на різних етапах професійного становлення:

Показники	M		SD		F	p
	старшокурсники	фахівці	старшокурсники	фахівці		
Рівень онтогенетичної рефлексії	57,286	58,710	20,531	13,488	0,216	0,643

Примітка: M – середнє арифметичне відхилення; SD – стандартне відхилення; F-критерій Фішера; p – p-рівень статистичної значущості.

Таблиця 3

Описові характеристики дослідження мотиваційного комплексу професійної діяльності молодих фахівців на різних етапах професійного становлення:

Показники	M		SD		F	p
	старшокурсники	фахівці	старшокурсники	фахівці		
Внутрішня мотивація	3,729	4,315	0,516	0,567	38,659	0,001
Зовнішня позитивна мотивація	4,035	4,428	0,565	0,441	19,409	0,001
Зовнішня негативна мотивація	3,794	4,202	0,561	0,590	16,570	0,001

Примітка: напівжирним шрифтом виділені статистично значущі відмінності ($p \leq 0,05$); M - середнє арифметичне відхилення; SD - стандартне відхилення; F-критерій Фішера; p – p-рівень статистичної значущості.

Показники внутрішньої мотивації, зовнішньої позитивної та негативної мотивації уявляють собою єдиний комплекс дослідження мотивації професійної діяльності за методикою К. Замфір (таблиця 3). За ступенем її сформованості можна судити про готовність студентів до професійної діяльності.

За всіма показниками мотиваційного комплексу було виявлено статистично значущі відмінності між групами старшокурсників та фахівцями, що вказує на принципові зміни в мотиваційній сфері майбутніх економістів та економістів з досвідом роботи. Так, у фахівців з досвідом роботи превалює вплив зовнішньої позитивної мотивації, наступним за силою визначається внутрішня мотивація, а вже останнім чинником впливу на мотиваційну сферу постає зовнішня негативна мотивація. Такий розподіл показників мотиваційного комплексу вказує на спрямованість фахівців до отримання професійного визнання та соціального положення, здобуття поваги та гідного ставлення до себе. Наявність внутрішніх поштовхів до досягнення прагнень визначає тягу до освоєння професії та здобуття певних висот, цьому також сприяє бажання уникнення критики та невідповідності певним сподіванням самореалізації.

На початку трудової кар'єри (в групі старшокурсників) визначальний характер професійної мотивації особистості має зовнішня позитивна мотивація, що є рушійним чинником реалізації діяльності за умови наявності визнання в певній соціальній групі, отримання вербальних та невербальних винагород та позитивної оцінки власної діяльності. Також вплив зовнішньої негативної мотивації значно стимулює розвиток досягнення власних прагнень, через не бажання стати об'єктом незадовільного ставлення до себе та своїх результатів діяльності. Внутрішня мотивація відіграє в ставленні мотиваційного комплексу старшокурсників останню роль, що відображає перевагу зовнішніх мотиваційних складових та бажання відповідати стандартам вищої школи, вимогам викладачів, сучасним соціальним запитам, аніж задовольняти власні бажання та наміри у своєму розвитку.

Також, слід зауважити, що в процесі навчання у вищому навчальному закладі у досліджуваних старшокурсників залишається домінуючим характер зовнішніх позитивних впливів, проте відбувається переоцінка значення внутрішньої мотивації в структурі професійної діяльності. У них виразним є прагнення уникнути критики з боку викладачів і друзів, а також ухилення від можливих покарань або неприємностей згодом перетікає у власне бажання опану-

вати майбутню професією та досягти висот самореалізації.

За показниками внутрішньої мотивації значення стандартного відхилення відображали більшу гомогенність вибірки старшокурсників, проте, в оцінках власних зовнішніх позитивних мотиваційних впливів більшу гомогенність визначала група фахівців. Значення стандартного відхилення за показником зовнішньої негативної мотивації виявляли менший розбіг значень в групі старшокурсників ($SD=0,561$ та $SD=0,590$ відповідно), що свідчило про більшу однотайність оцінок важливості уникнення зовнішніх неприємних факторів впливу на мотиваційну сферу.

Тест «Смисложиттєві орієнтації» (методика СЖО) Д.О. Леонтьєва надає можливість оцінити, наскільки змістовним, осмисленим є життя досліджуваних студентів [12]. Життя вважається осмисленим при наявності цілей, задоволенні, одержуваному при їх досягненні і впевненості у власній здатності ставити перед собою цілі, обирати завдання з наявних, і добиватися результатів. Важливим є прозоре співвідношення цілей – з майбутнім, емоційної насиченості – з теперішнім, задоволення – з досягнутим результатом, минулим.

Досліджувані старшокурсники та фахівці з досвідом роботи знаходяться на етапі становлення професійної діяльності. Зазвичай професійна підготовка розуміється як оволодіння певним комплексом професійних умінь і навичок. Фактично до цього і зводиться професійна підготовка студентів, саме тому виникає необхідність дуже важливої ланки професійної підготовки – формування ціннісно-смыслового ставлення до обраної професії, яка повинна займати значуще місце в структурі смисложиттєвих орієнтацій майбутнього професіонала у галузі економіки.

Розглянемо результати проведення дисперсійного аналізу смисложиттєвих орієнтацій молодих фахівців на різних етапах професійного становлення (таблиця 4). Нами були виявлені статистично значущі відмінності між цими двома групами за всіма показниками методики.

Шкала «Мета у житті» характеризує наявність або відсутність у майбутньому мети, яка має робити життя осмисленим та усвідомлено спрямованим у часовій перспективі. Фахівці з досвідом роботи значно перевищують старшокурсників за параметрами наявності осмисленої мети та діяльності, спрямованої у майбутнє ($M=32,855$ та $M=28,529$ відповідно), в той час як старшокурсникам важко визначити шляхи розвитку власної професійної діяль-



Таблиця 4

Описові характеристики дослідження смисложиттєвих орієнтацій молодих фахівців на різних етапах професійного становлення:

Показники	M		SD		F	p
	старшокурсники	фахівці	старшокурсники	фахівці		
Мета	28,529	32,855	4,865	6,220	20,034	0,001
Процес	27,871	32,887	6,433	5,429	23,104	0,001
Результат	23,557	27,339	4,618	5,301	19,190	0,001
Локус контролю Я	19,957	22,419	3,625	4,233	12,956	0,001
Локус контролю життя	29,000	32,548	4,619	6,523	13,231	0,001
Загальний показник осмисленості життя	128,914	148,048	21,24	24,31	22, 115	0,13

Примітка: напівжирним шрифтом виділені статистично значущі відмінності ($p \leq 0,05$); M - середнє арифметичне відхилення; SD - стандартне відхилення; F-критерій Фішера; p - p-рівень статистичної значущості.

ності. Натомість, за значеннями стандартного відхилення старшокурсники виявили більшу гомогенність вибірки, що обумовлює недостатню впевненість у формуванні цілей та задач. Щодо вибірки фахівців, то вона виявила більш гетерогенний склад, що пояснює більшу професійну обізнаність та різноплановий підхід до планування власних досягнень.

Шкала «Процес життя» надає нам можливість виявити, чи вважають молоді фахівці цікавим, емоційно насиченим та осмисленим власне процес свого життя на різних етапах професійного становлення. Прагнення до насиченого процесу життя, зацікавленість у самій реалізації професійної діяльності превалює у групі фахівців ($M=32,887$), що пояснюється вже достатнім часом для занурення у професію, зацікавленістю в оволодінні реальними професійними здібностями та досягненні певних успіхів. Водночас старшокурсникам ($M=27,871$) ще складно дається опанування професійного знання та теоретичне осмислення процесу діяльності. Також це підтверджується значеннями стандартного відхилення: у старшокурсників виявлений характер неоднорідної оцінки задоволеності процесом власної діяльності, проте у фахівців – більша зосередженість на процесі діяльності як такому та відчутті емоційної та смислової насиченості життя.

За шкалою «Результативність життя» ми отримали висновки молодих фахівців щодо пройденого відрізка життя, їхнє суб'єктивне відчуття того, наскільки продуктивним та усвідомленим був цей відрізок на різних етапах професійного становлення. Отже показники досягнення результату в групі

фахівців теж домінують над групою старшокурсників ($M=27,339$ та $M=19,957$ відповідно). Така різниця в оцінках досягнутих результатів пояснюється більшим студентським та професійними досвідом фахівців, натомість старшокурсникам ще складно зорієнтуватися у контексті професійного розвитку та, як наслідок, оцінити продуктивність та осмисленість певного проміжку життя. Розподіл значень стандартного відхилення підкреслює різноплановість та широту діапазону оцінки власних досягнень фахівців та однобічність і незадоволеність власними результатами старшокурсників.

Шкала «Локус контролю – Я» дозволяє нам охарактеризувати, наскільки молоді фахівці досліджуваних груп вважають себе хазяїнами власного життя. Тут перевагою фахівців ($M=22,419$) стало уявлення себе в якості сильної особистості з достатньою свободою вибору та впевненістю у можливості побудувати своє життя відповідно власним цілям та уявленням про його смисл, проте, характер розподілу оцінок свідчив про різноманіття оцінок власного опанування життєвими подіями. За показниками локусу контролю Я старшокурсники були менш впевненими в здатності вільного обирання шляху власного життя ($M=19,957$) та більш одноставними в оцінці наявності цієї проблеми.

Отже фахівці з досвідом роботи за фахом, виявили більшу впевненість в можливості контролювати події свого життя власними силами, та у сподіванні щодо створення в подальшому сприятливих умов для свого професійного розвитку; вони вже сприймають себе як господарів свого життя і виявляють готовність будувати його відповідно до своїх цілей і уявлень.

Останнім показником дослідження смисложиттєвих орієнтацій виступила шкала «Локус контролю – життя або керуваність життя», яка за умови високих балів засвідчує переконання в тому, що людина може контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у життя, а низькі бали свідчать про фаталізм, переконаність в тому, що життя людини не підвладне свідомому контролю, що свобода вибору ілюзорна і безглуздо будувати плани на майбутнє (Д. О. Леонтьєв [13]). За рівнем цього показника переважають фахівці з досвідом роботи ($M=32,548$), що визначає їх впевненість у можливості керувати та контролювати перебіг власного життєвого процесу. Проте старшокурсники не мають такої ж самої впевненості у своїх можливостях, сумніваються щодо здатності контролювати своє життя ($M=29,000$) та схильні до фаталізму та ілюзорної свободи вибору. За розподілом стандартного відхилення фахівці демонструють більший розбіг в оцінці власних можливостей керування життям, а старшокурсники більш одностайно впевнені в невідвладному контролі життєвого шляху.

Не дивлячись на те, що смисложиттєві орієнтації особистості не є внутрішньо однорідною структурою, загальний показник осмисленості життя вищий у фахівців ($M=148,048$), порівняно із старшокурсниками, які перебувають тільки на завершальному етапі навчання та на початку свого професійного становлення ($M=128,914$). Взагалі треба зауважити, що фахівці-економісти за всіма показниками смисложиттєвих орієнтацій виявили більшу осмисленість своїх дій, більшу обізнаність у розстановці пріоритетів професійної діяльності, упевненість у власних можливостях та уявленнях про власну особистість. Натомість більш низькі результати старшокурсників визначені ще нерозвиненою осмисленістю власних прагнень та уявлень про себе і майбутню діяльність, системою професійних знань та навичок. Це, в свою чергу, ускладнює процес становлення та організації професійної діяльності, отримання певних результатів та задоволення власними досягненнями.

Відповідно, смисложиттєві орієнтації фахівців-економістів з досвідом роботи, які опановують свою професію, дозволяють їм урізноманітнити, структурувати взаємозв'язки зі світом, сприймати своє життя як нерозривне та континуальне.

Студенти старших курсів перебувають у звичній для себе соціальній ситуації навчання у виші та вже сформованих взаєми-

нах у навчальному колективі. Переважання в навчальному плані блоку суто економічних дисциплін, є передумовою активізації процесу професійного самовизначення. У процесі проходження різних видів практик і навчальних дисциплін у студентів формується вмотивованість і спрямованість на професійну діяльність, але поняття смислу та значимості своєї професії особистість починає розуміти тільки отримавши певний досвід роботи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, нами були виявлені статистично значущі відмінності між молодими фахівцями на різних етапах їх професійного становлення. Отже фахівці з досвідом роботи від 1-го до 3-х років мають більш високий рівень невротичності та меншу врівноваженість та відкритість на відміну від старшокурсників. Тривожність та збудливість у фахівців пояснюється активною фазою професійного становлення, прагненням реалізувати свої теоретичні знання та свій особистий потенціал, а також страхом та невизначеністю перед сучасним світом матеріальних та соціальних досягнень. Натомість старшокурсники ще знаходяться у просторі отримання потрібних знань та оволодіння професійними навичками. Обидві групи досліджуваних виявили розвинену онтогенетичну рефлексію, здатність до аналізу помилок у минулому, оцінки діяльності, що мала успіх або, навпаки, зазнала поразки.

У фахівців з досвідом роботи превалює вплив зовнішньої позитивної та внутрішньої мотивації. Останньою постає зовнішня негативна мотивація, що вказує на спрямованість до отримання професійного визнання та соціального положення, здобуття поваги та гідного ставлення до себе. У старшокурсників на останній фазі навчання визначальний характер професійної спрямованості має зовнішня позитивна та зовнішня негативна мотивація, що вказує на те, що зовнішні мотиваційні складові та бажання відповідати сучасним соціальним запитам переважають над власними бажаннями та намірами розвитку.

За всіма показниками смисложиттєвих орієнтацій фахівці з досвідом роботи виявили більшу осмисленість своїх дій, обізнаність у розстановці пріоритетів професійної діяльності, впевненість у власних можливостях порівняно із старшокурсниками, які виявили недостатньо розвинене уявлення про власні прагнення, майбутню діяльність, систему професійних знань та навичок.



ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева М.И. Мотивация учения студентов и удовлетворенность выбором вуза Эмоциональная регуляция учебной и трудовой деятельности. Одесса, 2000. 617 с.
2. Бакшаева Н.А. Психология мотивации студентов / Н.А. Бакшаева, А.А. Вербицкий. М.: Логос, 2013. 184 с.
3. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего. М.: Смысл, 2004. 608 с.
4. Вилюнас В.К. Психологический механизм мотивации человека. М., 1990. 288 с.
5. Платонов К.К. Структура и развитие личности. М.: Наука, 1986. 254 с.
6. Психологічний словник / за ред. В.І. Войтка. К.: Вища школа, 1982. 216 с.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. СПб.: Питер, 2003. 860 с.
8. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции: конспект лекций / Алексей Николаевич Леонтьев. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. 40 с.
9. Ковальчук І.С. Психодіагностика в роботі керівника школи. Івано-Франківськ, 2010. 68 с.
10. Эриксон Э. Детство и общество. СПб.: Лань, 1996. 592 с.
11. Реан А.А. Социальная педагогическая психология. / А.А. Реан, Я.Л. Коломинский. СПб.: Питер, 1999. 480 с.
12. Леонтьев Д.А. Тест смысловых ориентации (СЖО). М., 1992. 16 с.
13. Леонтьев Д.А. Внутренний мир личности. Психология личности в трудах отечественных психологов. СПб.: Питер, 2000. С. 372–377.
14. Лаврова М.Г. Особливості психічного стану студентів у період невизначеної та екстремальної ситуації іспиту. Збірник наукових праць «Актуальні проблеми психології». Київ. 2011. Том 11. Вип. 4. Ч. 1. С. 380–386.

УДК 159.922

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ЧИННИКИ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Фриз І.В., к. психол. н.,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Максимець С.М., к. психол. н.,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті представлено сучасний стан проблеми відповідальності в психологічній науці. Розглянуто та узагальнено дослідження щодо сутності поняття відповідальність, розглянуто її структуру та чинники формування відповідальності. Здійснено дослідження відповідальності у молоді та представлено результати кореляційного аналізу взаємозв'язків різних показників відповідальності з особливостями особистості.

Ключові слова: відповідальність, структура відповідальності, формування відповідальності, особиста відповідальність.

В статье представлено современное состояние проблемы ответственности в психологической науке. Рассмотрены и обобщены исследования сущности понятия ответственности, рассмотрена ее структура и факторы формирования ответственности. Проведено исследование ответственности у молодых людей и представлены результаты корреляционного анализа взаимосвязей разных показателей ответственности с личностными качествами.

Ключевые слова: ответственность, структура ответственности, формирование ответственности, личная ответственность.

Fryz I.V., Maksymets S.M. RESPONSIBILITY: FACTORS AND WAYS OF FORMATION

The article presents the current state of the responsibility problem in psychological science. The research on the essence of the responsibility notion is considered and generalized; its structure and factors of responsibility formation are considered. The research of youth responsibility has been carried out and the results of the correlation study of interrelationships between different indicators of responsibility with personal qualities are presented.

Key words: responsibility, responsibility structure, responsibility formation, personal responsibility.

Постановка проблеми. Відповідальність особистості є однією з складних та малодосліджених проблем в сучасній психології (Г.О. Балл, К. Муздибаєв, В.Г. Сахарова, О.В. Чумакова та ін.). Це

викликано багатогранністю відповідальності та її тісним переплетінням з іншими психологічними поняттями. Актуальність дослідження відповідальності та чинників її формування зумовлена і суто практичними